

MI A MISZTIKA?

A misztika szó (legalábbis azokban a szövegekben, melyek a vallással összefüggő kérdésekkel foglalkoznak) az istenismeret különleges fajtáját jelenti. Ezt az istenismeretet szembeállítják azzal az istenismerettel, melyhez következtetések segítségével, értelmi erőfeszítés által jutunk el. Ezek szerint a misztikusok tudása – ellentétben a fogalmi gondolkodáson alapuló értelmi tudással – az isteni, az abszolút valóság közvetlen megtapasztalásának eredménye. Aquinói szent Tamás nem használja ugyan a misztika szót, de a jelzett megkülönböztetés fellelhető nála is. Az isteni jóságnak illetve az isteni akaratnak kétféle megismeréséről beszélhetünk, írja a Summa Theologicában. Az egyik a spekulatív, elvont gondolkodásra épített ismeret. „A másik az isteni jóság illetve akarat affektív, azaz tapasztalati megismerése, mikor ugyanis valaki önmagában megtapasztalja az Isten édességének ízét és az Isten akaratának feléje áradó jóindulatát.” (II–II q. 97 a. 2 ad 2)

Mivel a misztikusok nem vérszegény elméleti megfontolások, hanem saját tapasztalataik alapján beszélnek vagy írnak az isteni valóságról, nyilvánvaló tanúságtételük jelentősége. Joggal meg vagyunk ugyanis győződve arról, hogy az, aki tapasztalat alapján beszél valamiről, különösen is megérdemli, hogy felfigyeljünk rá. Magunkból indulhatunk ki. Elvont okoskodások, elméleti oktatások – ezt nagyon jól tudjuk – önmagukban véve még nem hoznak kapcsolatba a valósággal. Csak élmények, tapasztalatok vezetnek hozzá el. Minden ismeretünk alapja végeredményben önmagunk vagy mások tapasztalata. Ha ezt állítjuk, akkor a „tapasztalat” szó nem pusztán arra vonatkozik, ami érzékszerveinkkel észlelhető, hanem magában foglalja mindazt, ami az érzékelő megismerés kapcsán akármilyen formában meghatározza tudatunkat.

I. A misztikus tapasztalás néhány példája

Ha a megadott általános meghatározáson túlmenően igyekszünk megérteni, hogy mi a misztikus, a tapasztalati istenismeret, akkor a misztikusok beszámolóit, élményeinek leírását kell elemeznünk. Tanulmányunk kereteit tekintve ez persze nem lehet széleskörű. Hogy azonban megfontolásaink ne mozogjanak légtüres térben, három szövegen keresztül legalább ízelítőt akarunk adni a misztikus tapasztalat jellegéről.

(1) Az első szöveg szent Ágoston Vallomásai 7. könyvének 10. fejezetében áll. E szöveg megértéséhez tudnunk kell, hogy Ágoston számára az igazi istenismeret legfőbb akadálya az – mint a Vallomások 7. könyvének első fejezeteiben maga elmondja –, hogy nem volt képes a szellemi létezőt valóságként felfogni. Hogyan lehet valóság az, ami nem tapintható, ami nem kiterjedt? Ez a tulajdonképpen nagyon mai kérdés sokáig foglalkoztatta őt. Így azután az Istent

sem tudta igazán elgondolni. Az ugyanis nyilvánvaló volt számára, hogy az Isten nem olyasvalami, amit érzékelni lehet. Miközben ezen tépelődött, kezébe kerültek Plotinosz művei Marius Victorinus latin fordításában. Ezeket olvasva egy istenélményhez jutott el, melyben felfedezhetők a misztikus megvilágosodás jellemző vonásai. A következőket írja:

„Ez figyelmeztetett arra, hogy önmagamba térjek; mire a te vezetéssel magamba szálltam. Erre azért voltam képes, mert te lettél a segítóm. Magamba tértem és mintegy lelki szememmel láttam, a szememen sőt értelmemen is túlemelkedve, egy el nem múló fényt. Nem ezt a közönséges és minden látható élőlény számára látható fényt. Az a fény nemcsak a közönséges fénytől nagyságrend szerint eltérő, annál sokkal fényesebben világító fény volt. Nem erről volt itt szó: az a fény másfajta, mindezekről teljesen különbözött. Nem úgy haladta meg az értelmet, ahogy az olaj úszik a vízen, vagy ahogy az ég van a föld fölött. Magasabbrendű volt: ő hozott létre engem, magam pedig alá voltam vetve neki, amennyiben tőle eredtem. Aki ismeri az igazságot, ismeri őt, és aki ismeri őt, ismeri az örökkévalóságot. A szeretet az, mely ismeri őt. Ő örök igazság, igaz szeretet és szeretetreméltó örökkévalóság! Te vagy az Istenem, éjjel nappal hozzád sóhajtozom. És mihelyt téged így megismertelek, felemeltél engem, hogy lássam: az, amit látok, valóság, és egyben lássam, hogy én még nem vagyok az a valóság, aki igazán lát. Izzó sugárzásoddal felkorbácsolta tekintetem gyengeségét és a szeretettől meg a szorongástól megrendültem és felismertem, hogy messze vagyok tőled, egy másik birodalomban... És így szóltam: Vajon az igazság semmi, csak azért, mivel sem a véges, sem a végtelen térben nem terjeszkedik el? És a távolból kiáltottál: Ellenkezőleg, „én vagyok, aki vagyok.“ És meghallottam ezt, mint valaki, aki a szíve mélyén hall, és lehetetlen volt számomra, hogy kételkedjem. Inkább kételkedhettem volna abban, hogy élek, mintsem annak az igazságnak valóságában, melyet azzal az értelemmel ismerünk fel, ami általa létrejött.“ (Vö. Róm 1,20)

Ágoston megértette: az Isten megismeréséhez egy különleges összeszedettségre van szükség. Felül kell emelkedni minden megismerésen, mely okoskodik, fogalmakra támaszkodik. Másutt ezt így fejezte ki: „Noli foras ire, in teipsum redi; in interiore homine habitat veritas.“ Azaz: „Ne törekedj kifelé, szállj magadba, a belső emberben lakozik az igazság. Ha magadban felfedezted saját változékony természetedet, haladd meg magadat. Afelé törekedj, ahonnan az értelem fénye ered“ (De vera religione 39, 72 PL 34, 154). Ezzel a felismeréssel kapcsolatban Ágoston egyben tudja azt is, hogy az ember ezt a fajta összeszedettséget, melyben valóban túlemelkedhet a véges valóság elgondolásán, nem képes magától elérni. Isten adományá által nyílik meg számára az a látás, mely mindent új fényben tüntet föl, mivel minden látás és megértés eredetével hozza kapcsolatba. Vagyis Ágoston megtapasztalja az abszolút, a tulajdonképpen egyetlen igazi valóságot. Egyben felismeri a maga függőségét, teremtett voltát, esetlegességét. Világossá válik számára az is, hogy az Isten nemcsak igazság, hanem egyszersmind szeretet is. Ezért „a sze-

retet az, mely ismeri őt". A szív – mely ebben az összefüggésben a következtetéseket levonó értelemnél magasabbrendű képességet jelent – hallja az itt elhangzó szót.

(2) A második vallomás Eugène Ionescotól, a román származású francia írótól származik. Egy interjú keretében mondta el a következőket:

„Nekem is voltak pillanataim, amikor bizonyossággal rendelkeztem. Erre vonatkozóan volt egy élményem. Tizenhét éves voltam, és egyik nap vidéki városban sétáltam; június volt és reggel. Hirtelen úgy éreztem, hogy a világ megváltozott. Olyannyira, hogy egy meglepő öröm kerített hatalmába. Ekkor azt mondtam magamban: akármilyen történet is, most már tudom. És ezt a pillanatot sohasem fogom elfelejteni. Ennek következtében sohasem esem teljesen kétségbe. Nem tudom önnek leírni, mi volt ez, mert ezt valóban nem lehet elmondani. A városnak, a világnak, az embereknek a megjelenése mintha teljesen megváltozott volna. Az ég sokkal közelebbnek tűnt, majdnem kézzel elérhetőnek. Nem mondhatok mást, csak annyit, hogy intenzitás, jelenlét, fény volt. Ezekkel a szavakkal többé-kevésbé körül lehet ezt írni. De meghatározni lehetetlen.

Mindenesetre abban a pillanatban azt mondhattam, hogy bizonyosságom volt. Ha megkérdeztek volna, hogy miben voltam bizonyos, nem tudtam volna megmondani. De egy bizonyosság töltött el, és azt mondhattam, hogy soha többé nem lehetek szerencsétlen, hogy a legrosszabb helyzetben is emlékezni fogok erre a pillanatra.

Ez megisméltódott még egyszer két-három évvel később, de kevésbé erősen, és többet nem. Azután elfelejtettem az egészet. Már nem élő valóság számomra. Csupán fénylő képek maradtak. Teológusokkal beszéltem róla; azt mondták, hogy ez a természetes misztika állapota volt.” (Idézi: P. Mommaers, *Was ist Mystik?*, 1979, 35. k.)

Ionesco nem beszél az Istenről, de az amire a szöveg utal, a feltétlenség vonásait hordozza, anélkül persze, hogy ennek személyes jellege az élményben kidomborodna. Ionesco az egészet mint egy pillanatot éli meg, mely minden előkészület nélkül tör rá, és kétségbe nem vonható bizonyossággal tölti el. Intenzitás, jelenlét, fény! Ezek a szavak utalnak arra a valóságra, amiről az, aki ebben az élményben részesült, tudja, hogy kimondhatatlan. És ezt a tapasztalatot egy meglepő, szavakban ki nem fejezhető öröm kíséri. Az interjú folyamán Ionesco még egyszer visszatér erre a tapasztalatra. Elmondja, hogy az életmódjában meg szeretett volna felelni ennek a főszegecs élménynek, de ez nem sikerült neki. A „világ” vonzása túl erős volt számára. Ezzel kapcsolatban arról beszél, hogy „elbukott”. Ennek következményeit így írja le:

„Allíthatom, hogy azóta lemondtam az égről, és az a benyomásom, hogy az ég elejtett engem. Egyre mélyebben vettem magamat az életbe, kéjelegve, falánk módon. Minél idősebb leszek, annál örültebb az életöszönöm: hatalmas étvágy, érzékiség, bor, „élet” – ami pont ellentéte az „igazi életnek” –, irodal-

mi hírnév és hasonló dolgok. És érzem: mindennek az eredete, első oka, hogy úgy mondjam, első hibám, azaz személyes bukásom volt. Mindezek a vágyak, melyek kielégülést keresnek, olyasvalaminek tűnnek, melyeknek azt kellene pótolniuk, amit egykor elvesztettem, noha jól tudom, hogy nem pótolhatják azt" (uo. 36. k.).

Ebben a vallomásban kifejeződik, hogy az ilyenfajta élmények következményekkel járnak, kötelezettséget hoznak magukkal, választás elé állítják az embert. Követelnek ugyan, de nem kényszerítenek.

(3) A harmadik szövegben André Frossard francia író és publicista mondja el, hogy milyen élmény kapcsán jutott el az istenhítchez. Előrebocsátjuk, hogy Frossard minden vallásos nevelés nélkül, ateista környezetben nőtt fel. 21 éves korában volt egy vele egyidős, hívő katolikus barátja, akivel sokszor vitatkozott vallási kérdésekről. Barátjának volt egy rozoga autója, ami akkoriban – 1935-ben – még ritkaságszámba ment. Egyszer együtt autóztak Párizsban, amikor André barátjának eszébe jutott, hogy gyónni akar az Örökimádás kápolnájában. Megkéri André-t, hogy várjon rá a kocsiában. Mivel a dolog kissé elhúzódik, André utána megy a templomba. Azzal, ami ekkor történt, több mint 30 évvel később lépett csak a nyilvánosság elé. Családjának és ismerőseinek beszélt ugyan erről az élményéről, de általában kinevették. Feltette magában: csak akkor fog erről részletesen beszámolni, ha saját erejéből kivívta magának, hogy komolyan vegyék. A 60-as évek vége felé, mikor már jónevű író, megjelent a könyve: „Dieu existe, je L' ai rencontré" (Isten létezik, találkoztam vele). Ennek csúcspontja az itt következő beszámoló:

„Mindenekelőtt belém adattak e szavak: ‚lelki élet‘. Nem nekem mondják őket, nem magam formálom őket. Hallom ezeket, úgy, mintha halk hangon egy személy, aki látja azt, amit én még nem látok, ejtené ki őket mellettem.

Mihelyt e halk előjáték utolsó szótagja elérte tudatom küszöbét, újra mozgásba lendül a lavina. Nem azt mondom, hogy megnyílik az ég, nem nyílik meg, hanem rámszakad. Hangtalan távoli villámlás módján hirtelen kivilágítja cikázó fényével a kápolnát, melyben – honnét is sejtettem volna – titokzatos módon be volt zárva. Hogyan írjam le ezt ezekkel az elkoptatott szavakkal, melyek felmondják a szolgálatot? Azzal a veszéllyel járnak, hogy meghamisítják a gondolatot a képzelet számlájára írva azt. A festő, akinek megadatik, hogy ismeretlen színeket szemléljen, mivel fesse meg őket? Egy végtelenül áttetsző, szétrombolhatatlan kristály ez, melynek fényessége majdnem kibírhatatlan (egy fokkal több megsemmisítene engem). Egy inkább kékes fény, egy világ, egy másik világ, melynek ragyogása és telítettsége olyan, hogy vele szemben ez a mi világunk a nem végigálmódott álmok elfoszló árnyának tűnik. Ez a valóság, ez az igazság, ezt látom a sötét partról, ahol fogva vagyok tartva. Egy rend létezik a mindenségben és ennek csúcspontján, e csillogó ködfátyolon túl, ott van az Isten bizonyossága. Bizonyosság, mely jelenlét; bizonyosság, mely személy. Annak a személye, akit egy másodperccel ezelőtt még tagadtam, akit a keresztények A t y á n k n a k neveznek, és akinek szelíd jóságát

magamon tapasztalom. Szelídséget, mely semmi máshoz nem hasonlít, mely nem az a néha ezzel a szóval jelzett passzív tulajdonság. Szelídséget, mely fölülmúl minden erőt, mely meg tudja törni a legkeményebb követ is, és még azt is, ami keményebb mint a kő, az emberi szívet.

Ennek a valóságnak lenyűgöző betörését egy öröm kíséri, mely nem más, mint a halálból kiszabadultnak vagy annak a hajótöröttnek ujjongása, akit még idejében kimentettek a vízből. Azzal a különbséggel persze, hogy számomra csak abban a pillanatban, amikor úgy érzem, hogy az üdvösség felé ragadnak, lesz egyáltalán tudatossá, micsoda mocsárban merültem el anélkül, hogy tudtam volna. És én, aki még félig benne vagyok, felteszem magamnak a kérdést, hogyan is élhettem és lélegezhettem benne . . .

Mindezek az érzések, melyeket megpróbálok a gondolatok és képek erőteljes nyelvén kifejezni, egyidejűek és átjárják egymást, és még évek múlva sem tudom tartalmukat kimeríteni. És mindezt . . . annak az egynek jelenléte uralja, akinek nevét soha többé nem fogom tudni leírni anélkül, hogy ne fogjon el az aggodalom, valamikor megsérthetném a szeretetét. Előtte állok, mint egy gyermek, aki olyan szerencsés volt, hogy bocsánatot nyert, és aki azzal a tapasztalattal ébred föl, hogy minden ajándék." (A német fordítás alapján: A. Frosard, Gott existiert. Ich bin ihm begeben, Freiburg, 1970, 136. k.)

II. A misztikus tapasztalat különleges volta

A megadott példákban már valamennyire látható, hogy miben is különbözik az abszolútum misztikus megismerése a „közönségesnek” nevezhető istenismerettől, azaz a feltétlen valóságnak attól a megismerésétől, mely vagy a következtető gondolkodásból indul ki, vagy pedig a vallásos értelemben vett hit által jön létre. A következőkben csak a számunkra legfontosabbnak tűnő szempontokat emeljük ki. Összefoglalásunk, a fentebbi példák kiértékelésén kívül, a misztikusokról szóló irodalomra is támaszkodik.

A misztikus megismerésre jellemző, hogy hatalmába keríti az embert, nem lehet „betervezni”, ajándékszerű. Nem is lehet rá szert tenni abban az értelemben, hogy bizonyos gyakorlatok segítségével létre lehetne hozni. Csak teljesen önzetlenül lehet rá törekedni. Úgy, hogy az ember előkészíti magát rá hűséges, kitartó imaélettel és önzetlen szeretetből fakadó tettekkel. Anélkül azonban hogy mindezt azzal a céllal tenné, hogy Isten misztikus megtapasztalásában részesüljön.

A misztikus élmény által a valóság áttetszővé válik a végtelen felé. Ezt az új dimenziót a misztikus egyetlen tekintettel fogja át. Egyszerű látásról van itt szó, mely azonban egy „belső” látás, mivel nem a szemek közvetítésével jön létre. Ezt a belső látást kísérhetik látomásos élmények és elragadtatások. Ezek azonban nem tartoznak a misztikus megismerés lényegéhez, hanem – a nagy misztikusok tanúsága szerint – inkább a misztikus megismerés első, kezdeti fázisának kísérői jelenségei.

A misztikus számára tehát az evilági, véges létezőtől alapvetően különböző feltétlen, isteni lét lesz élményszerűen tudatossá. A kimondhatatlant, az egészen másvalamit ismeri meg a misztikus. Ezért mindenki, aki ilyen tapasztalatban részesült, hangsúlyozza azt, hogy az emberi nyelv ezt a valóságot képtelen leírni. Ezért folyamodnak a misztikusok sokszor paradox kifejezésekhez. Így fordulhat elő, nemcsak a keleti misztikában, hogy az abszolút valóságot „semminek” nevezik. Amit megtapasztaltak, annyira más, mint minden, ami normális ismeretünk körében felmerül, hogy a „semmi” az egyetlen kifejezés, mely ennek más voltát kielégítően megközelíti.

Mindebből következik, hogy a misztikus (a közönséges megismeréstől eltérően) nemcsak az Isten teremtményeit tapasztalja meg, melyekből az Isten léte és mivolta az értelem segítségével kikövetkeztethető (vö. Róm 1,20; Bölcs 13,1-5). Számára a teremtményeken keresztül maga az isteni valóság lesz valamiképpen, minden titokzatossága ellenére, nyilvánvalóvá. A misztikus ismeretben sem tűnik el teljesen a közvetettség mozzanata. Ezért a misztikus istenismeret soha sem lesz Isten színéről színre való látása. Mégis a legközvetlenebb istenismeret az ember földi létének lehetőségein belül. A misztikusok számára élményszerű valóság, hogy Istenben „élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17,28). Ezért beszélnek jelenlétről, fényről, bizonyosságról. Misztikus tapasztalatukat általában egy határtalan belső öröm és boldogság kíséri. Ez nem jelenti azt, hogy a misztikus megismerésben nem lehetnek jelen fájdalmas mozzanatok is. Az isteni valóság megtapasztalása fokozódhat az Istennel való egyesülés megéléséig, amely a misztikus személyisége, öntudata, énje szempontjából két egymásnak ellentmondó következménnyel jár. Az egyesülés az Istennel egyrészt a misztikus személyi voltának nem eltűnését vagy felszívódását az isteni óceánba, hanem annak legmagasabbfokú kiteljesedését, önmagátalálását jelenti. Másrészt azonban az Istennel való egyesülés megtapasztalása kapcsán élményszerűen tudatossá válik, hogy ennek az egyesülésnek egyetlen igazi akadály a önző, a maga biztonságát önhatalmúan elérni akaró én. Ennek tehát el kell tűnnie, ami minden öröm és boldogság ellenére nagyon fájdalmas tapasztalat lehet.

A megadott leírásból érthető, hogy aki a misztikus tapasztalásban részesül, ezt bizonyos tétlenségként éli meg. És ez annyiban meg is felel a valóságnak, hogy a misztikus tervező, a dolgokat kívülről kormányzó és befolyásoló tevékenysége valóban megszűnik. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a szellemi tevékenység legfelsőbb fokán a befogadás és az öntevékenység már nem zárja ki egymást, akkor be kell ismernünk: A misztikus valóságlátás egyben a legmagasabbfokú tevékenység.

III. A misztikus élmény alapjai a közönségesnek nevezhető tapasztalatokban

Megállapítottuk, hogy a misztikus élmény és a minden ember számára lehetséges istenismeret nagymértékben különbözik egymástól. Ez azonban nem zár ki alapvető megegyezést a kétfajta istenismeret között.

(1) Az abszolút valóságra utaló tapasztalatok előfordulnak ugyanis a mindennapi életben, mégpedig nem ritkán. Mivel azonban ezek a tapasztalatok napi tevékenységeink, főképpen pedig személyes kapcsolataink, háttérben húzódnak meg, ezért általában nem válik kifejezetten tudatossá a bennük rejlő utalás a valóság abszolút dimenziójára.

Itt mindenekelőtt hivatkozunk minden tudásunk és megismerésünk kísérő jelenségére, az öntudatra. Az ember nemcsak tud valamit, hanem egyben tudja azt is, hogy tud; létünk és tudásunk tudatos. Ez az alapja annak, hogy rendelkezünk egy feltétlen állásponttal. Ez teszi lehetővé az objektív, a valóságnak megfelelő megismerést is, illetve azt, hogy egyes részletismereteink viszonylagos kiegészítésre szoruló voltát képesek vagyunk felismerni. Ha nem lenne meg bennünk ez a véges létünkbeli végeredményben soha teljesen meg nem magyarázható feltétlen álláspont, akkor érthetetlen volna az igazság keresésének feltétlen igénye. Ez utóbbi minden embernél jelentkezik, bár főképpen a tudományos kutatás dinamikájában nyilvánul meg.

Hasonló jellegűek azok a tapasztalatok, melyekben megéljük, hogy cselekedeteink, minden minket kívülről és belülről befolyásoló hatás ellenére, a szó szoros értelmében tőlünk magunktól erednek. Ennek a következménye, hogy tetteinkért felelősek vagyunk. Ahol pedig a felelősség tudatossá válik, ott fellép a kötelezettség tudata, amely mindig magában foglalja a feltétlenség mozzanatát. Ez persze nem akkor lesz élményszerűvé, amikor csupán a köteleesség fogalmát elemezzük, hanem akkor, amikor a közöttünk és mások között fennálló személyes viszonyban jelentkezik. Ilyen esetekben félreérthetetlenül tudjuk: Nem mindegy, hogy – feltéve, ha megtehetjük – segítünk-e vagy sem, igazságosan bánunk-e valakivel vagy sem, megtartjuk-e adott szavunkat vagy sem, és így tovább. Semmiképpen sem közömbös, hogy ezt tesszük-e vagy pedig azt. Tudjuk, hogy ez a különbség feltétlen jellegű. Az ilyen és hasonló helyzetekben tehát az embernek a feltétlennel van dolga, még akkor is, ha erre egyáltalán nem gondol kifejezetten. Erről azonban valamiképpen mégis tud, mert ha elrejtve is, magatartásának végső feltételeként jelen van számára.

Ez az általában rejtett dimenzió néha villanásszerűen tudatossá válhat. Az ilyen élmény csíraszerűen tartalmazza azt, ami a misztikus tapasztalatokban teljes erővel hatalmába keríti az ember tudatát.

(2) Ha a misztikus tapasztalatnak a mindennapi életben előforduló alapjait keressük, akkor elsősorban az ún. vallásos élményekre szoktunk gondolni, nem pedig az imént említett „transzcendentális tapasztalatokra”.

A vallásos élmény sokaknak csak elmosódott és meghatározatlan érzés. Ebben annyi az igazság, hogy az, amit vallási élménynek nevezünk sokféle esemény kapcsán és sokféle érzelmi színeződésben jelentkezhet. A lényege mégis az, hogy mindig megtalálható benne valamilyen élményszerű utalás a feltétlen valóságra. Pontosabban szólva, valamiképpen élményszerűen tudatossá lesz: személyes kapcsolatba állok az életemnek és az egész létnek feltét-

len értelmet adó valósággal, akit Istennek nevezünk. Vagyis minden ún. vallási élménynek tartalmaznia kell azt, amit vallási tapasztalatnak nevezhetünk. Ez a vallásos hit alapja.

Hangsúlyoznunk kell ui., hogy a hit is egy bizonyos tapasztalaton alapszik. Annak, aki hisz, fel kellett ismernie meggyőződése igaz voltát. Ehhez a felismeréshez csak azáltal juthatott el, hogy legalább bizonyos esetekben „találkozott” a feltétlen valósággal. Legalább azáltal, hogy megtapasztalta: hite képes egész életének egy mindent átfogó és feltétlen értelmet adni. Ebből persze már látható, hogy a hit tapasztalati bizonyossága másfajta, mint a közvetlenül érzékelhető egyedi dolgok empirikus bizonyossága. Az empirikus bizonyosságra először az jellemző, hogy akkor áll rendelkezésemre, amikor éppen akarom. Az érzékelhető tárgyak valóságát ugyanis mindig újra ellenőrizhetem, mihelyt szükségét érzem. Az empirikus tények bizonyossága továbbá olyan, hogy személy szerint nem érint engem. Ezért lehetséges ennél a „személytelen” tárgyilagosság.

A hit alapját képező tapasztalat bizonyossága ezzel szemben nem idézhető fel akkor, amikor éppen igényem van rá. Nem is kényszeríthető ki, hanem ajándék jellege van. Olyan ez a bizonyosság, mint az, mely a sikerült személyes kapcsolatokat jellemzi: egy ember szeretetét nem tudom kikényszeríteni (ha ezt megkísérlem, már tönkretettem a szeretetet). Ezért a szeretet nem bizonyítható személytelen, és ilyen értelemben tárgyilagossá ismérvekkel. Ennek ellenére a szeretetnek vannak csálhatatlan jelei. De ezek nem olyanok, hogy akkor állnak rendelkezésemre, amikor éppen jónak látom. A hit lényegéhez tartozik tehát, hogy akkor is kitart a hittapasztalat által megalapozott meggyőződés mellett, amikor a tapasztalat maga már elmúlt, amikor már csak emléke van jelen. Ezért mondja a zsidókhöz írt levél, hogy a hit „szilárd bízalom abban, amit remélünk, meggyőződés arról, amit nem látunk.” (11,1)

A hittapasztalat természetéből következik az is, hogy az általa megtapasztalt valóság személyvontomban, egzisztenciálisan érint, s ezzel mindig elkötelez és választás elé állít. Hűvös, a dolgokat érdektelenül szemlélő álláspont itt tehát nem lehetséges. Ha az ember a hitben jelentkező valóságnak nem kötelezi el magát (vagy ha nincs meg benne legalább a készség erre), akkor az itt lehetséges megismerés vagyis a hittapasztalat egyáltalán nem jön létre. Ugyanígy a személyes szeretetet is csak az tudja megtapasztalni, aki magáráveszi a személyes szeretet kockázatát.

A mondottakból érthető, hogy a hitélmény és a misztikus élmény között belső kapcsolat áll fenn. A legtöbb vallásos ember persze nem részesült felsőbb fokú misztikus élményekben. De azt valamiképpen megtapasztalta, hogy hite életének biztos alapot ad. Néha, talán a közösségi istentisztelet alatt vagy esetleg személyes imával kapcsolatban, megélt egy belső örömet és megindulást, vagyis azt, amit a lelki írók „vigasztalásnak” szoktak nevezni. Ez az álla-

pot különféle fokon fordul elő. Ha olyan erős, hogy teljesen hatalmába keríti az ember érzelmevilágát, akkor „affektív imáról” szoktak beszélni, mely a „belénk öntött szemlélődésnek”, a misztikus imának kezdő foka.

IV. A misztikus tapasztalat és a ráció

Befejezésül még két kérdést szeretnénk röviden megvilágítani.

(1) Milyen értelemben racionális (ésszerű) illetve nem racionális a misztikus ismeret? – A válasz erre a kérdésre attól függ, hogy mit értünk racionális ismereten. Ha a racionalitás fogalmát leszűkítjük az egyértelmű fogalmakra, lehetőleg egzakt módon leírható ismeretmódokra, akkor azt kell mondanunk, hogy a misztikus ismeret nem racionális. Ezért persze helytelen lenne irracionálisnak (ésszerűtlennek) nevezni, mert az egyértelmű fogalmakat használó, mindig elvont megismerés korlátozott volta könnyen kimutatható. Ezért helyesebb ebben a távlatban „transzracionális”, „rációt meghaladó” ismeretről beszélni. A leghelyesebb azonban megcserélni a nézőpontot. A mindig másra utaló „diszkurzív”, következtető és elvont racionalitás ugyanis nem képes önmagát igazolni, azaz a saját tevékenységét megalapozni. Erre csak az a fajta racionalitás képes, mely számol az egyértelmű fogalmakkal soha ki nem fejezhető reflexivitással, s így a racionalitás alapjait már eleve a fogalmon túli ismeretben látja. Ebben a távlatban a misztikus ismeret az emberi racionalitás legmagasabb foka.

(2) Milyen értelemben ellenőrizhető az, amit a misztikusok mondanak? Hogyan lehet az igazi misztikust az álmissztikustól megkülönböztetni?

A megkülönböztetés egyik fontos szempontja: „Gyümölcseikről ismeritek meg őket!” (Mt 7,20) Vagyis, ha valaki azt állítja, hogy misztikus élményekben részesült, ezzel dicsekszik vagy ezzel a maga számára evilági előnyöket akar szerezni, akkor nagyon valószínűtlen, hogy igazi misztikus élményei voltak. Az igazi misztikusok soha nem beszélnek élményeikről azért, hogy feltűnjenek.

Egy másik fontos szempont az, amit az igazság „koherenciájának”, belső összefüggésének nevezhetünk. Akármennyire is különleges a misztikus megismerés, nem mondhat ellen annak, amit a fogalmi ismeretre magát le nem szűkítő emberi „ész” az isteni valóságról megismerhet. A misztikus kifejezések félreérthető voltára persze ügyelni kell. Azaz, nem minden helytelen, ami egy bizonyos fogalmi rendszerbe nem illik bele. A misztikus állítások mércéje főképp a Krisztus-élményre támaszkodó hittapasztalat, azaz a keresztény kinyilatkoztatás ismerete. A nagy misztikusok mindig tudatában voltak ennek. Meggyőződésük ui., hogy annak, amit tapasztalataik alapján mondanak, mindig összhangban kell állnia az Egyház tanításával.